GVADÁNYI HELIKONI KÖRE.

Van *Keszthelyi Helikon, Göcseji Helikon,* hadd viselje hát ezt a szép nevet az a kis verselő kör is, a mely áhitattal függesztette szemét a *Falusi Nótárius* költőjére, boldogan írta hozzá verses leveleit, még boldogabban olvasta az ő szintén verses válaszát. Csizi István azt írta Molnár Borbálának, hogy a virtust gyakorló ember igazi ideálja gróf Gvadányi József generális.[1] Dante Vergiliushoz intézett szavait juttatja eszünkbe hódolatuk: Tu duca, tu signore, e tu maestro.

Kikből állott ez a Helikoni Kör? Ha azt veszszük alapul, a mi őket a mesterrel és részben egymással is összekötötte, t. i. a verses levelezést, akkor pontosan megmondhatjuk, hogy MOLNÁR BORBÁLA, FÁBIÁN JULIÁNNA, CSIZI ISTVÁN és DONITS ANDRÁS voltak tagjai.

CSIZI ISTVÁN (1727 v. 1728—1805) némileg a Helikoni Kör keresztapja. Mint quietált őrnagy Tokajban telepedett le és csakhamar verses levelezést kezdett a szintén zempléni Molnár Borbálával (1793 nov. 22). Ez bírta rá Gvadányit, hogy ő általa ugyanilyen viszonyba lépjen a »Sátoraljaujhelyi Muzsá«-val. Mert az öreg generális a többiekkel csak irodalmilag ismerkedett meg, őket sohasem látta. Főstrázsamester Csizihez ellenben ekkor már 32 éves barátság fűzte, békében és háborúban. Csizi munkáit Szinnyei így sorolja fel: 1. *Kies Hymettuson nőtt virágszál* stb. 1758. 2. *Királyi Buda vára* stb. 1766. 3. *Társaság tüköre* stb. 1766. 4. *Virtus oszlopa* stb. 1767. 5. *Főstrázsamester Csizi Istvánnak nemes Molnár Borbálával az erkölts pallérozását és a szív megjobbítását tárgyazó verses levelezései, mellyek leg-inkább beteges állapattyában munkáltattak.* 1797. 6. *XXX reggeli gondolatok* stb. 1801. Ezenkívül 3 katonai munkája kéziratban maradt.

Ez az összeállítás némi javításra szorul. Az 1. sz., üdvözlő vers br. Bánffi Mihály és gróf Kemény Terézia házasságára, elejétől végig a legalázatosabb hízelgés, valóban a szolga megalázkodása urai előtt. Nem mondom, hogy Csizi őrnagytól ez a hang nagyon távol áll, de ennek a munkának a szerzője a címlap szerint »Tsizi István exactoralis cancelista« (valószínűleg

[1] *Csizi István verses levelezései.* 110. l.

adóhivatalnok), tehát polgári tisztviselő, ez pedig a verses levelek írója sohase volt. Én legalább semmi nyomát se találtam, noha ő maga is, még inkább pedig Gvadányi bőven tárgyalja a főstrázsamester múltját. Föl se tudom tenni, hogy erről hallgattak volna. Tehát Csizi István őrnagy és Tsizi István cancellista két személy.

De meg kell igazítani Szinnyei állításait ellenkező irányban is. Verses levelezésének csak azt az egy gyűjteményét ismeri Szinnyei, a mely a Csizi neve alatt jelent meg (5. sz.), pedig ezt teljesebbé teszi *Molnár Borbála munkáji III.* (1794.), Gvadányi pedig szintén kiadta a vele folytatott levelezés egy részét *(Időtöltés,* 1795). Csak kis részét, »történhetik azonban — úgymond — hogy idővel még most is folyó levelezésünket nyomtató sajtó alá szoríttatom«. (104.) Ma már tudjuk, hogy ez az idő nem jött el, a mint hogy nem jelent meg Csizinek Fábián Juliannával folytatott levelezése sem, a melyet Péteri Takáts Józsefnek ajánlott fel kiadásra. Az irodalmat nem érte vele veszteség. Mert hiába vette fel az Aranka akadémiája tagjai közé, és hiába írta Gvadányi, »hogy ő egy légyen Hazánkba a jó ízléssel, a szép Magyarsággal író Poéták száma közül való«, ma nem látunk benne poétát, hanem csak dilettans verselőt, a ki mindössze némi verselési készséget mutat az alexandrinban és a hexameterben.

Még a Gvadányival váltott levelekbe csak hoz némi élénkséget a régi ismeretség és Gvadányi tréfára hajló szelleme. Felújítják emlékeiket, miközben a trágárságba is beletévednek. Én legalább a kipontozott sorokban, a milyenek különösen Gvadányinál akadnak, ezt sejtek. Különben is tudjuk, hogy az öreg generális nem idegenkedett ilyen, férfiaknak való tréfától. (Hogyan csúfolódik pl. a nótárius Pest utcáin egy vén asszonynyal, a ki azt találta mondani, hogy az ő köntöse neve furó. Ez csak egy példa.)

A Molnár Borbálával folytatott levelezés egészen költőietlen és unalmas. Tárgya köznapi dolog vagy elvont tárgyakról földszínten járó elmélkedés. Folyton érezzük, hogy két idegen beszél egymással, a kiknek nincsenek közös gondolataik, tárgyaik, azért Csizi István iskolai pensum módjára feladja az élet folyása, a harag, kevélység, barátság, bosszúállás, gyűlölség, virtus, irígység, igaz bölcseség tárgyalását. És a robotot mind a ketten jó kedvvel végzik, mert Csizi feledi közben a köszvényt, hurutot és egyéb nyavalyáit, a jó Borbála pedig házi bajait. Álljon itt néhány elrettentő példa Csizi leveleiből:

> Lábaim fejei már most megdagadtak,
> Fájdalmi enyhültek, de még is zsibbadtak.
> Tsizmát nem húzhatván a paputsom nyúl bőr,
> Jó-e', mert béllése jól melegítő szőr. (*Verses levelezés,* 16.)

Hogy leveled megjött az ebéd már kész vala s megfőtt,
Tálra de késve került, szivem örömbe merült.
Olly Örömet szerzett e nyájas Versbeli szerzet.
El haladott az evés, bár vala szinte kevés.
A míg vizsgáltam, Sétáltam, nem sokat álltam,
Izlésemre való sok vagyon abba való.

(*Molnár Borbála munkáji* III. 149.)

Csizi egyéb munkái is csak ilyenforma színvonalon állanak. A 2. 3. 4. számú mind alkalmi üdvözlő vers, szertelen megalázkodó hízelgéssel. A katonai subordinatio és a vele járó loyalitas a dynastia iránt úgy hat rá, mint Tsizi cancellistára az egyéni hála. A 6. sz. imádságszerű elmélkedések gyűjteménye, mely inkább papra, mint katonatisztre vallana, ha ő maga nem hangoztatná, hogy van oka bűnbánásra annak,

Harmintz s több esztendőt ki katonáskodott
És nőtelenül élt, meg nem házasodott.[1]

Így lett az öreg főstrázsamesterből erkölcsi prédikátor. Molnár Borbálával folytatott levelezésükben talán a virtus a leggyakoribb szó.

Fábián Juliannának (1765 v. 1766—1810) Szinnyei csak ez egy munkáját említi, többet én sem ismerek: *Verses levelezés*, a' mellyet folytatott Gróf Gvadányi József Magyar Lovas Generális Nemes Fábián Juliánnával, Nemes Bédi János Élete Párjával, mellybe több nyájas dolgok mellett, Királyi Komárom Városába történt siralmos Föld-indúlás is le-írattatott, és a' Versekbe Gyönyörködők' kedvekért ki-adattatott. Pozsonyban 1798. Ezenkívül némely kéziratban maradt verséről van Szinnyeinek tudomása. Adjuk még hozzá, hogy saját vallomása szerint levelezett Molnár Borbálával és Csizivel is, kétségkívül versben. Ezek sem jelentek meg.

A könyv Gvadányi előszava után Fábián Julianna verses levelével kezdődik. Kéri a méltóságos grófurat, mint az asszonyi nemnek segítőjét, hogy legyen neki is kalauza, vezesse fel a Helikonra, mert a mióta Molnár Borbála könyveit olvasta, annak dicsősége nem hagyja nyugodni, s nagy tűzzel égeti a poesis. Gvadányi szerényen elhárítja a magasztalást:

Zörgő táborába Mársnak meg-őszültem,
És a' verselésbül egészen ki-hültem.

A levelezést azonban szívesen fogadja és ki is fogja nyomtatni; a mint látjuk, meg is tette.

Gvadányinak ekkor már volt gyakorlata a verses levelezésben (Csizi Istvánnal, Molnár Borbálával stb.). Tudta, hogy a kölcsönös bókolás, a Hogy vagy? Mit csinálsz? Miképen

[1] Gvadányi: *Időtöltés* 116 l.

folytatod életed? Hány magzattal vagy megáldva? — nem elegendő tárgy, másról kell gondoskodni. Sietve feladta tehát a komáromi asszonynak a komáromi földrengés leírását. Julianna igen húzódozott ettől a költői pensumtól: ő akkor, 1763-ban, még nem is élt, irott adatok sincsenek a városban, mind elvitték Budára. Gvadányi azonban nem engedett, Julianna pedig az ő kívánságát parancsnak tekintette. Így aztán megírta, a mit megtudhatott: a pusztulást házakban, emberekben, az áldozatok nevét, megjelölvén a generális határozott kívánságára, kik voltak közülök nemesek; szintúgy az ő kívánságára írt külön a czigányokról, kivallatván közülök a legöregebbet, mit csináltak a nagy pusztulás idején. (Gvadányi bizonyos vonzalmat érzett a czigányok iránt, sokat emlegette és szerette megtréfálni őket, pl. a mint a *Pösténvi Föröd*ésben írja, hashajtóval.)

Julianna jutalma az lett munkájáért, hogy Gvadányi megdicsérte:

> Te ollyan ékesen 's olly hellyesen irtál,
> Hogy itt Virgilius erejével birtál.
> Mert valamint ő írt Trója romlásáról,
> Olly szépen irsz te-is Föld-indulásáról.
> A' te gondolatid szint olly felségesek,
> És azt hogy olvassa ki-ki, érdemesek. (138. l.)

Ez a szertelen magasztalás különben csak kölcsönbe esett; Julianna második levelében azt se tudja, hogyan hálálja meg a gróf leereszkedését.

> E' Grófi grátziát kellene hálálnom,
> 'S Nagysága elibe személlyesen állnom,
> És lábai előtt artzal le-borúlni,
> Öröm özönébül bő könyveknek húlni.
> Ezekkel nagy Grófom lábait ásztatnom,
> Önnön kezeimmel gyengén mosogatnom. (9. l.)

Hogy pedig még ezt is lehet fokozni, megmutatja egy névnapi üdvözletben:

> Ezeket kivánnya Fábián Juliánna,
> Ki nagy Mentorjáért meg-halni sem szánna. (51. l.)

E kritikátlan magasztalás és megalázkodó hízelgés kettejük helyzetén kívül némileg a korban is találja magyarázatát. A XVIII. század végén divatozó alkalmi költészettel ez vele járt.

Közben beszélgetnek egyébről is. Gvadányi leírja egy vadászatát, a melyen a szomszéd morva grófoknál vett részt, Julianna pedig, mint mulatott egy pap lakodalmán; mind a két leírás meglehetősen szabadszájú. Az utóbbi közli barátjával azt a verset is, a melylyel a Komáromban járt esztergomi primást üdvözölte, persze megint szertelen hízelgésekkel. Apró ajándékokkal is kedveskednek egymásnak: Julianna egy szagos

selyem vánkoskával, a generális pedig, a ki kertjére igen büszke, virágmagvakkal, mint ez időtájban Molnár Borbálának is. Mivel pedig Julianna nem meri magát barátjának nevezni, bátorításul azt fejtegeti neki, hogy ne lásson a grófi titulusban valami nagy dolgot. (Ezt ugyancsak Molnár Borbálának még részletesebben kifejtette.) Közben arról is panaszkodik Bédiné, hogy sokan csúfolják, még az utczán is mocskos és ócsárló czédulákat szórnak el ellene, a miért verselni bátorkodik, és nem is hiszik el, hogy Gvadányi levelez ő vele. (Az előbbi szintén megesett Molnár Borbálával is, ha nem is ilyen sértő alakban.)

Nagyjában ezek azon tárgyak, a melyekkel kihúzták a levelezést öt hónapig (1795 okt. 24-től 1796 márczius 21-ig). Az irodalomnak nem volt belőle nyeresége. Mindössze a verses levelezés divatjához szolgáltat adalékot. Új költővel nem ismertet meg, mert Julianna egész tehetsége csak annyi, hogy elég jól versel, a két rímű alexandrint felczifrázva Molnár Borbála módjára classikus nevekkel. Képzelete olyan szegény, hogy nem egyszer pusztán a Gvadányitól kapott levél egy részét ismétli, felhigítva. De a generális érdeméül is jóformán csak azt tudnám kiemelni, hogy a vadászat leírásánál itt-ott felcsillan az ő vaskos humora. Nyertes itt csak a két levelező. Az egyiknek jól esett, hogy egy ismeretlen asszony mint nagy költőhöz járul hozzá hódolatra, a szegény csizmadia feleségét pedig, a ki főkötőket varr menyasszonyok számára, boldoggá teszi a gróf generális leereszkedő barátsága. Nem ez utóbbin múlt, hogy Julianna nem tudta szemét kevesebb alázattal függeszteni reá és kevesebb magasztalással fejezni ki háláját. Hogy aztán mindezeket ő maga nyomatta ki, ne akadjunk fel rajta, hiszen ezt már előre megígérte, a mikor még nem is tudta, mi fog következni.

Donits András az ismeretlenek közt is a legismeretlenebb. Szinnyei lexiconából hiányzik, nekem sem sikerült életrajzi adatokat szerezni róla. Így csak annyit tudok, a mennyi a következő verses levelekből megtudható: *Méltóságos gróf Gvadányi József magyar lovas generálisnak Donits Andráshoz írt levelei válaszaikkal.* Kiadta Cs. L. J. László az A. I. r. t. Nagy-Szombatban. Wachter Bódog könyváros tulajdona. 1834. Pozsonyban, Schmid Antal betűjivel. 63 l.

Az ismeretlen poéta megküldi Gvadányinak Katalin-napra, valószínűleg Gvadányi nejéhez, Szeleczky Katalinhoz, írt verseit. (Ezek a versek itt nincsenek kiadva.) A generális el van ragadtatva: »Te léssz ezentúl az én Poétátskám«. Hogy is ne lenne, mikor a vers írója a 12 esztendős Donits András.

> Hogy te illyen gyenge, és iffiú korban,
> Bár melly Poétákkal ülhetsz már egy sorban,
> Első Poétája fogsz Hazánknak lenni (11. l.)

Persze az ifjú siet viszonozni a bókot, bár az ő csekély dicsérése csak semmi ő Nagysága érdeméhez:

> Holott még penna sints, a' melly azt leírja,
> Nints elme, a' melly azt meg-tartani bírja. (16. l.)

Ilyenforma hangból váltanak egymással 11 levelet, az utolsó verset már a mester halálára írja a tanítvány.

Verseket író 12 éves gyermek nem példátlan eset, itt azonban nem avval van dolgunk. Ez a levelezés nem tartott évekig, hanem legföljebb néhány hónapig és Gvadányi mindjárt az elején azt írja a *Nevendék jó Ifjú*nak:

> Hogy tán Apollótól immár el-pártoltál,
> Hymen oltárához pároddal állottál. (28. l.)

Tréfából sem írna ilyet 12 éves gyermeknek, valamint azt sem, hogy ha most kitör a háború, Donits nem fog kardot kötni, mert Apollót szolgálja. (33. l.) Végre az is idősebb szerzőre vall, hogy most Miskolczról Debreczenbe megy felsőbb iskolára (51. l.), valamint az is, a mit erre Gvadányi megjegyez, hogy nem sajnálja-e otthagyni a pinczékkel megrakott Avas-hegyet, Bacchus élesztő nectárját? (57. l.)

Mindebből mi következik? Ez a könyvecske tele van hibás sorokkal, 10, 11, 13 szótagú alexandrinokkal; ezeket nem írta egyikük sem, ezek a nyomtatás hibái: bizonyára sajtóhiba a betűkkel írt tizenkét esztendő is tizenhét helyett.[1] Ha megtalálnák a kéziratot, — a mi nekem Budapesten nem sikerült — az bizonyosan nekem adna igazat.

Hogy ezt a kötetet már nem Gvadányi rendezte sajtó alá, azon is megérzik, hogy a levelek datuma hiányzik, tartalmukból azonban megállapítható, hogy a század fordulóján, 1800 végén és 1801 elején keletkeztek. Kezdetnek Katalin napja, a nov. 25-iki, nem pedig az ápr. 30-iki vehető. Ez Gvadányi életének vége, 1801 deczember 21-én halt meg. Nem is beszél e könyvben semmiről se annyit, mint az öregségéről, jóllehet versei nem mutatnak észrevehető hanyatlást, az átlagos Gvadányi-színvonalat elérik.

Donits András tehát 1801 elején készült Miskolczról Debreczenbe menni felsőbb iskolára, 17—18 éves korában. Elment-e csakugyan és mi lett a további sorsa, megtartotta-e ígéretét, hogy:

> Mindaddig verselni soha meg nem szűnök,
> Ez árnyék világból ha tsak el nem tűnök (27. l.)

— mindezekre nem tudok felelni. Ha nem írt több verset, akár kora halála, akár egyéb ok miatt, szinte hajlandó vagyok sajnálni; itt olvasható hat verse 17 éves ifjútól elég biztató kezdet.

[1] De a házasodás még 17 éves ifjúnak is igen korai lett volna! *Szerk.*

Most ugyan még egyenetlen, könnyen belezökken a köznap prózába, de vannak sikerült részletei, pl. ez :

Múzsám ! vetkezd-le már téli köntösödet,
Mivel a' szép tavasz hívogat tégedet.
Mutogattya Flóra királyi székedet,
A Pinduson, mellyet eddig a hó fedett.
Ki-engedt Pegazus' arany-szín forrása,
Mellynek e' világon sehol sintsen mássa.
Apró a' fövenye, valamint a' kása,
Fűvel van bé-nőve végig a' folyása. (26. l.)

A Helikoni Kör tagjai közül Donitstól ismerünk legkevesebb verset, részben azért, mert a többiek egymással is leveleztek, ő ellenben csak Gvadányival. Ilyen kevés munka alapján nehéz ítélni, úgy tetszik azonban, hogy a négy közül ő volt a legtehetségesebb.

Molnár Borbála (1760—1825) neve a legtöbb embernek semmit se mond, teljesen ismeretlen és szinte hihetetlenül hangzik, hogy viselőjét valamikor a nagy költő népszerűsége vette körül. Pedig erre bőséges bizonyítékaink vannak. Nem becsülöm túl, hogy az Aranka György akadémiája fölvette tagjai közé ; azt is tudom, hogy nem kell épen szószerint venni levelező barátai magasztalását : de ha Édes Gergely nyolczadik csodának és tizedik Muzsának, Gvadányi a verselés remekének és hazánk legnagyobb csodájának nevezi, ha Csizi István szerint a kilencz Muzsa elhagyta Görögországot és Sátoraljaújhelybe szállott Molnár Borbálához — mindez mégis csak jelent valamit. Van kézzelfoghatóbb is. Többen anyagilag támogatják távolból, tehát olyanok, a kik mint költőt becsülik (pl. Bónis László, 1793). Gvadányi vállalkozik versei kinyomtatására (1794), azonban Édes Gergely, a ki saját kezével lemásolta barátnéja összes verseit, már előbb (1792) rávette Thuránszky Lászlót kiadásukra, odaszámítva a még ezután készülő verseit is.[1] Gvadányi erről nem tudva, most a jövendő versek kiadására ajánlkozik. Kinek nem jutna eszébe, hogy ugyanekkor Csokonai siker nélkül kereste a Maecenast, a ki munkáit kinyomtatja. Ismerjük egy nyilatkozatát, hogy versei elfogytak, újra ki fogja adni, a mi most forgalomban van, jogtalan kiadás az ő tudta nélkül.[2] Ha az előbb Csokonaira gondoltunk, itt már egyenesen Shakespeare jut eszünkbe, a kinek drámáiból ilyen, ú. n. kalóz-kiadások voltak forgalomban. Még más kiadójáról is panaszkodik. Csekély verseit — úgymond — melyeket épen más végre kívánt alkalmaztatni, híre s akarata ellen sok hozzáadásokkal nyomtattatta ki Szathmári István.[3]

[1] E kiadás terve nem valósult meg.
[2] *Magyar Hirmondó* 1794. I. 37.
[3] *Bécsi Magyar Mercurius* 1797. 92.

Péteri Takáts József könyvkiadóvállalata, a *Magyar Minerva*, szintén elfogadta Gvadányi ajánlatára, Bárótzi Sándor bírálata alapján, Molnár Borbála *Szerentsétlen Szerelem* cz. munkáját, gróf Festetits György, a vállalat Maecenasa pedig *költeményes munkáit* 12 arany tiszteletdíjért. Azonban Festetits csakhamar megvonta a felajánlott 1000 forint évi segélyt, Takáts maga nem győzte költséggel s az előirányzott munkák nagy részét nem adta ki.[1]

Nagygeresden, Sopron megyében, Borbála napján, az ő tiszteletére ünnepet ültek, s az erről szóló tudósítás így fejeződik be: Ha csakugyan búcsút akar venni a múzsáktól, mint halljuk, mi könyörögni fogunk a szelid Muzsáknak, hogy gombostűhegyekkel kényszerítsék őt vissza.[2] Szirmay Antal valósággal ujjongva beszél a hazának és korának leghíresebb nőköltőjéről: éles esze és költői művészete az egész nemzetnek becsületére válik; most már nemcsak a francziák, angolok, olaszok, hanem mi is büszkélkedhetünk egy ilyen kitűnő asszonynyal.[3] Végre Beregszászi Pál, a híres nyelvész, egyik német munkájában olyan szépnek találja verseit, hogy már csak értük is érdemes magyarul megtanulni.[4]

Az itt felsoroltakból hagyjuk ki azt, a mi költőnk nevét és nemét elárulja, és így kérdezzük meg valakitől, kire illenek ezek 1800 körül. Nagyon kellene tévednem, ha nem a legnagyobbak: Csokonai, Berzsenyi, Kisfaludy Sándor nevével felelne.

Hogy ne legyen semmi kétségünk, hogy a Molnár Borbála neve akkor egészen más hangzású volt, írjuk még ide saját szavait:

> Nevetem a világ ha számba sem vészen,
> S nem bánom bár többé róllam szót sem tészen.
> Elég sokáig volt rám függesztve szeme,
> Mellyet nem érdemlett munkám tsekély Neme.
> Velem hát sokaknál többet tselekedett,
> Mert reményem felett nekem hízelkedett.[5]

Ők tévedtek-e, vagy mi?

Kinyomtatott munkái a következők: 1. *Molnár Borbála munkáji.* 4 kötet. Pozsony és Pest, 1794—5. 2. Gvadányi: *Időtöltés.* 1795. Molnár Borbálától is tartalmaz verses leveleket. 3. *Egy nemes cselekedet.* 1797. 4. *Főstrázsa-mester Csizi Istvánnak Nemes Molnár Borbálával az erkölts pallérozását és a szív megjobbítását tárgyazó verses levelezései.* 1797. 5. *Barátsági vetélkedés,* vagy Molnár Borbálának Máté Jánosné asszonynyal két nem hibái és érdemei felől folytatott levelezései. 1804.

[1] Takáts Sándor: *Péteri Takáts József.*
[2] Magyar Kurir 1798. IV: 824.
[3] Ant. Szirmay: *Notitia topographica.* 1803.
[4] Beregszászi: *Ueber die Aehnlichkeit der hungarischen Sprache.* 1796.
[5] *Barátsági vetélkedés,* 188.

6. *Szerentsétlen indulat,* vagy Sarolta és Sándor, mellyet versekbe szedett Molnár Borbála. 1804.

Ezután még 21 évig élt, bizonyosan verselt még tovább is. Tudjuk, hogy 1823-ban Wesselényi Miklósnak két munkáját küldte meg.[1] Ha ezek új munkák voltak, kéziratban maradtak, egyebekkel együtt. Ő maga mondja, hogy egy apácza-kisasszonynyal folytatott beszélgetését versbe szedte, s ez Erdélyben fog kinyomatni. Ez azonban nem történt meg.

Műágak szerint vannak lírai, elbeszélő és leíró költeményei, részben önállóan, részben a verses levelekben, a melyek azonkívül sok elmélkedést is tartalmaznak.

A líra elég nagy helyet foglal el nála. Erősen vallásos lélek; verseiben a panasz, könyörgés Istenhez, majd a megnyugvás Isten akaratában minduntalan visszatér, bizonyára őszintén, de csak igen ritkán megragadóan. Itt is üldözi őt egyik fogyatkozása: a bőbeszédűség, folytonos ismétlés. Íme csak úgy találomra egy példa:

Igy esett el tőlünk a halhatatlanság
Óh szomorú eset! oh boldogtalanság!
Óh gyászolhatatlan nagy háládatlanság!
Örök veszélyt szülő rút állhatatlanság!

Nints nyelv e nagy romlást, a mely kimondhassa,
Nints olly tanult elme, melly előadhassa,
Nints penna valóban, melly ezt leírhassa,
A tenger vize is kevés, hogy sirassa.

S hát már az embernek nints semmi óltalma?
Örökös kétségre szorult bizodalma?
Elzáratott tőle az isten irgalma?
S egészen benyelte a halál hatalma? [2]

Mondhatni, ez nála az uralkodó modor. Pedig az alexandrint ő már rendesen nem a bőbeszédűségre, ismétlésre csábító négyes rímmel írja, hanem kettőre leszállítva, követve ebben Bessenyei és társai példáját. Ritka kivétel nála az ilyen elevenebb lüktetésű, dalszerű forma:

Az ifjú tűz vidámsága,
Az érző szív nyájassága,
Bennem mint eloltatott.
Víg napom legkedvesb fénnye,
Kinyilt szívem nagy reménye,
Sirba miként nyomatott.
Az erőszak igájával.
Szívem mint Pokol lántzával,
Mennyire kínoztatott.
Barátsági vetélkedés 159.

Észre lehet venni, hogy az ismétlés, a gondolat-ritmus itt se hiányzik, de a ki keresztültörte magát lomha, szószátyár alexandrinjain és ízetlen leoninusain, arra ez üdítő oázis gyanánt hat. Dicsérjük meg azzal, hogy 8 és 7 szótagú sorainak váltakozása elevenen emlékeztet Himfyre. Ennek hatását lás-

[1] *Történelmi Lapok.* Kolozsvár, 1874.
[2] *M. B. munkái.* I: 145.

suk-e benne? A *Kesergő szerelem* 1801-ben jelent meg, Molnár Borbála könyve 1804-ben, de a szóban levő vers 1794-ben iratott, válaszul Máté Jánosné Újfalvy Krisztina egy levelére.[1]

Lírájának főtárgya boldogtalan házas élete. Ő elsősorban boldogtalan asszony. Ezt ismétli újra meg újra az unalomig, csak ő maga nem únja meg. Valami olyanféle vágya lehetett, hogy őt tartsák a világon a legboldogtalanabbnak; asszonyokban van arra hajlandóság, hogy szenvedésükkel tűntessenek. Nem hiszem, hogy váltott valakivel levelet a nélkül, hogy ezt meg ne írta volna neki. Pedig hány emberrel levelezett! Ha csak azokat említem is, a kik tudomásom szerint versben írtak hozzá, ime: Gvadányi, Csizi István, Fábián Julianna, Újfalvy Krisztina, Édes Gergely, Ardai József (ismeretlen az irodalomtörténetben, Szinnyeiben is hiányzik,) K. Sámuel, a debreczeni collegiumban, egy ismeretlen férfi Erdélyből, egy asszonypoéta. És bizonyára nincs tudomásom mindenkiről.

Ez a nagy levelezés pedig meglehetősen egy időre esik. Édes Gergelylyel 1791-től 1793-ig tart, ez utóbbi évbe esik K. Sámuellel való is, és ugyanekkor, november 22-én, indul meg Csizi Istvánnal az egész kötetet kitevő levélváltás, a melynek kinyomtatott utolsó levele 1795 május 22-én kelt. A Gvadányival folytatott levelezés első és utolsó datumai 1794 február 25. és augusztus 25., Máté Jánosné Újfalvy Krisztinával pedig 1796 július 6-tól 1799 július 4-ig tart.

Adjuk még ehhez, hogy, a mint ő maga mondja, prózában írt levelekre is válaszol, és akkor megértjük, mért panaszkodik Gvadányinak, hogy azelőtt varrással kereste élelmét, de most a sok levélírás miatt nem tudja dolgát elvégezni. (Gvadányi: *Időtöltés*, 178.)

Nem szorul magyarázatra, hogy II. József halálát mért siratták leginkább a protestánsok, gyászünnepeken magasztaló beszédekben, sokan versben is (Pétzeli, Mátyási József stb.). Molnár Borbála is lelkesen énekli:

> Múlt egyenetlenség s az előbbeni mord idegenység,
> Mely öle vért csak azért, hogy vele hitbe nem ért.
> S már hit dolgában villongás nints a hazában.[2]

Volt is közeli oka gyászolni a felvilágosodott fejedelmet, hiszen saját atyján tapasztalta a Mária Terézia alatti protestáns-üldözést, a földesúr phanatismusát — ő phantasmának nevezi — a ki nem bírván áttéríteni Molnár András református kántortanítót és társait, egyszerűen elvette és bezárta a falubeli

[1] A váltakozó hetes és nyolczas sorokból összeszőtt formát Molnár Borbála valószínűleg Szenczi Molnár Albert zsoltárai nyomán használja. (Ilyen Szenczinél p. o. *Mint a szép hives patakra...* kezdetű.) *Szerk.*

[2] *Molnár Borbála munkái.* I: 27.

ref. templomot. Így jutott atyja Sátoraljaújhelybe és lett a hartai malom bérlője. Molnár Borbála azonban nemcsak a közfájdalomnak ad kifejezést, rögtön megtudjuk, hogy a császár halála neki külön bajt is okozott: válópöre, mely már szinte végére jutott, a megváltozott törvények folytán abbamaradt. Csakhamar értesülünk azonban a viszonyok változásáról: a válópör Leopold alatt is tovább folyik, sőt szerencsés befejezéshez is jut:

Az én szivem pedig nagy gyönyörűséggel
Tellyesedett, lévén dolgom kivánt véggel.

Nemsokára még teljesebb boldogsággal jelenti Édes Gergelynek:

Isten az én várom maga nyitja ki tömlötzi zárom.
Ime' a ki szivem tartá Lántzok között,
Feloldván kötésit már haza költözött. (*Munkáji* III : 62.)

A de mortuis nil, nisi bene elvét ő nem ismerte. Férje halála után néhány évvel megjegyezte egy levelező barátja, Újfalvi Krisztina, hogy nagyon ellenkeznek egymással. Ő, ha még úgy nem szeretné is férjét, hibáit nem tenné közönségessé. Molnár Borbálát efféle gyöngédség nem bántotta. Talán csak egyetlen kíméletet tanúsított férje iránt: sohasem írta le nevét. Nem is tudjuk ma sem, hogy hívták; hitvesétől csak annyit tudunk róla, hogy nem magyar köznemes volt, mint a Molnár Borbála atyja, hanem tót és krajnyai. (Krajnya Zemplén megye északi része Galiczia felé.) Gyűlöletének és lenézésének jól esett ezt megmondani. Mi volt a férje neve, nem volna lehetetlen megtudni. (M. B. 1825-ben halt meg Hajdúbagoson, mint az ottani jegyző anyja stb.) Én azonban ebben nem látok irodalomtörténeti feladatot.

Lírájától epikájához önéletrajza szolgál átmenetül. 1792-ben írta, házassága utolsó évében. Élete folyását írja meg benne férjhezmeneteléig; a XI—XIV. ének már nem történetet tartalmaz, hanem imádságot és elmélkedést. A történet nagy része arról szól, hogyan erőlteti anyja ahhoz, a kit nem szeret. A valóságot írja meg, költői alakítás nélkül; ezért szerkezete hibás, nincs benne egység. Még hibásabb a jellemzés. A szerelmes ifjú, a kivel kölcsönösen szeretik egymást, háttérben marad, még csak kísérletet sem tesz, hogy ő nyerje el kedvesét. Miért? Ugyanezt kérdezhetni az anyjára nézve is. Mért akarja mindenáron a »krajnyait«?

Ha költői alkotásnak tekintjük, egy rossz novella áll előttünk, a melyben semmi sem világos, előadva költőietlen nyelven, terjengős alexandrinban, szerzőnk ismert bőbeszédűségével.

[1] *Barátsági vetélkedés*, 82. l.

Semmivel sem jobb az önállóan megjelent *Nemes tselekedet*, a melyben a történet mindössze annyi, hogy egy bizonyos Szathmári ajándékot adott »a király hadi szükségére«. Ez a csekély mag végtelenül terjengős elmélkedésbe fúlad bele. A 24 lapból álló munkácskában a 20. lapig tart a bevezetés, aztán jön a nemes cselekedet előadása és magasztalása felköszöntő-stílusban, tele rakva éljenekkel. Ilyen magasztalásra egyéb alkalmi rigmusaiban is hajlandóságot mutatott.

Föntebb olvastuk, hogy a nyilvánosság előtt panaszt emelt bizonyos Szathmári István ellen, munkája kiadásáért. Azt kell hinnünk, hogy erről a kis füzetről van szó, mely e szerint más kiadásban nem jelent meg.

Tárgy tekintetében határozottan fölötte áll, érdekesebb: *Egy szülőit 17 esztendőkig nem látott és az első látogatáskor általok meg-öletett katonának Gyász-Tzimje.* (*Munkáji* I. 56. l.) Ha e hosszú czímhez még hozzáteszszük, hogy a szülők éjjeli szállásra befogadott fiukat nem ismerték meg és pénzeért ölték meg, tartalmát is elmondottuk. Azt hiszem különben, hogy a tárgynál érdekesebb a hozzáfűzött megjegyzés: »Melly matériát a n. Zemplin vármegye Fő-Prézese próbául adta előmbe és ezt annak az asztalán írtam«. Már Csizi Istvánnál láttuk, hogy a verses levelezők feladtak egymásnak kidolgozásra bizonyos tárgyakat. Most azt látjuk, hogy ezt mások is megtették ezekkel a dilettans verselőkkel, pl. Molnár Borbálával az eddigieken kívül előadatták egy tisztes ősz főnek panaszát stb.

Nagyobb figyelmet érdemel két terjedelmesebb elbeszélő költeménye. Az egyik önálló kötetben jelent meg: *Szerentsétlen indulat vagy Sarolta és Sándor*, mellyet versekbe szedett Molnár Borbára. 1804. 222 l. A külsőleg és belsőleg tökéletes Saroltá és az ugyanilyen Sándor beleszeretnek egymásba, de Sarolta anyja, a gőgös báróné, visszautasítja az alacsonysorsú köznemest. Ezt azonban később megbánja, mivel Sándor bejut a király kegyébe és magas hivatalra emelkedik. Sőt már kelletén túl is becsüli, mert mikor tiltott viszonyuk gyümölcse napvilágra jön, föl sem tudja tenni, hogy ennek a kitűnő Sándor lehet az apja. Saroltát sem hallgatja meg erről, hanem első indulatában elhatározza, hogy leányát az előbb visszautasított kérőhöz, Br. Boritzhoz adja. S erre rögtön kényszeríti is Saroltát.

Itt van a költemény legnagyobb hibája, mely visszataszítóan hat ránk, mint minden erőszakolt, nem természetes félreértés; tehetségtelen íróknak ez a kedvelt fogása. Az anya csak azt látja, hogy »az ő gyalázatja, az én gyalázatom«, hogy »a szégyenre fedelet kell tenni«, de a legtermészetesebb megoldásról, Sándor és Sarolta házasságáról, beszélni sem enged. Így teszi boldogtalanná mind a kettőjüket, mert mikor Sándor magától, hívás nélkül megjelenik, már nem esküvő, hanem temetés vár rá. Kedvesét sírba vitte a fájdalom.

A költeményt bevezeti a *Megjegyzés* és a *Tanúság*. Az előbbiből megtudjuk, hogy a báróné most másik leányát ajánlotta fel Sándornak, siker nélkül, és hogy utána nemsokára meg is halt. De csak a vers végződik ezzel, néhány lapnyi próza előadja Sándor további történetét, hogyan nevelte kis fiát és hogyan lépett boldog házasságra új szerelmével, Rozáliával.

Mit tartsunk e költemény eredetéről? Az író azt állítja, hogy valósággal megtörtént eseményeket szedett versbe, a nevek elhallgatásával, és munkáját ezzel végzi: »Ez a szerentsés Pár (t. i. Sándor és Rozália) tulajdon maga történeteit bizonyosan fogja olvasni tsekély munkámban«. Ez tehát annyit jelent, hogy élő személyekről szól, a kiket talán ismert is. Csakhogy az ilyen nyilatkozat lehet egyszerű írói fogás is, és nem kell szó szerint venni. Gvadányi is elhitette az olvasóval, hogy a peleskei nótárius élő személy, és budai utazása tiszta valóság. Bizonyosan az érdekkeltésnek ilyen fogásával állunk szemben itt is.

Még azzal nem becsüljük túl a *Szerentsétlen Indulat*ot, ha azt mondjuk, hogy Molnár Borbála a való élet megfigyelése alapján nem tudott volna ilyen munkát írni. Ismerjük önéletrajzát, mely ilyen alapon jött létre, és látjuk belőle, hogy a művészi szerkesztés, a fontos dolog kiemelése, a mellékes mellőzése, az egység iránt nem volt érzéke. Nem erősebb a jellemzésben sem. Meg vagyok győződve, hogy itt fordítással van dolgunk. Nem ismerem az eredetijét, de valószínű, hogy egy prózában írt német regényt szedett versbe, legalább a sok siránkozás a sentimentalis német irodalomra látszik mutatni. Molnár Borbála tudott németül. Kazinczy meglátogatván b. Dániel Istvánnét, ezt írja: »Ez az asszonyság nem ért németül s Molnár Borbálát házánál tartja, hogy számára fordítson holmit, a mi aztán az asszonynak felolvastassék.[1]« Hogy munkáját nem nevezi határozottan fordításnak, nem sokat mond. Erre nézve régebben más volt a felfogás. A híres *Kartigám*, Dugonics munkái, Verseghy regényei stb. eredetiek gyanánt jelentek meg, pedig nem azok.

A másik terjedelmes elbeszélő költeménye a *Mesés Történetek. (Molnár Borbála munkáji* IV. 1—96 l.) Egy előkelő, gazdag polgárnak kissé elkésve leánya születik, kinek rútsága anyját boldogtalanná teszi. Ezt azonban jóra fordítja egy másik leány születése, a ki ellenkezőleg csodálatosan szép; bálványozó anyja természetesen elkényezteti, rosszul neveli, tudatlanságban hagyja. Gyönyörű hajadonná serdül és felesége lesz egy idegen ifjúnak, egy gazdag grófnak, a kit a vallásüldözés hazájából kiűzött. De a szép Zsuzsannának kedve csak bálokban, mulatságokban telik, és mikor férje könyvet ad kezébe és tanítónét fogad hozzá hiányos műveltsége pótlására, megszökik, és egy távoli bordély-csárdában »a pénzes ifjak élnek ő vele«. Innen

[1] Kazinczy: *Erdélyi Levelek.*

egy gazdag ember veszi magához ágyasnak, de mikor a gróf ráüzen, hogy haddal ront házára, elkergeti. Zsuzsanna ezután fokozatosan süllyed és nagy nyomorban koldulva csavarog hónapokig. Így talál rá keresésére indult nénje. Minthogy a nyomor Istenhez térítette szívét, igaz megbánást keltett benne és most már a művelődés szükségét is érzi, egészen megjavulva jut vissza férjéhez. Ettől kezdve aztán boldogan élnek.

Míg az előbbi munkánál német eredetet gyanítok, itt a román, franczia vagy olasz, eredetet csaknem bizonyosnak tartom. Molnár Borbála ugyan ezt is eredeti gyanánt teszi közzé, itt még csak olyanféle czélzást se olvasunk, mint az előbbinél, a melyet csak versbe szedett, de hogy fordítás, az teljesen bizonyos.

Vannak elmélkedő költeményei is. Ismerve fogyatékos tehetségét és képzettségét, előre tudjuk, hogy itt is keveset várhatunk tőle. Idevágó verseinek egy jelentékeny része csak játék, időtöltés. Azokra czélzok, a melyekről föntebb már említettem, hogy iskolai pensum módjára jöttek létre. Nem sokkal áll magasabban, mikor Ujfalvi Krisztinával vitatkozik, védve Krisztina ellenében a férfiakat, jó hosszú, 16—17 lapnyi levelekben. Hiába czifrázza fel ez elmélkedéseket klasszikus nevekkel, példákkal, nem lesznek tőle élvezhetőbbek. Magasabbra olyankor emelkedik, a mikor önként választott tárgyról nem robotszerűen ír. Nála leginkább vallási tárgyak ilyenek. Így a lélek halhatatlanságát tárgyalva, elég szép sorokban szól többi közt arról, a mit tíz évvel később Csokonai is fejtegetett, hogy az Isten nem teremthette az embert arra, hogy teljesen elenyészszék.[1]

Alig kell mondani, hogy a termékeny Sátoraljaújhelyi Muzsa üdvözlő versekben sem lát hiányt. Uralkodó fejedelmek (II. József, II. Leopold), nagyurak (gróf Gvadányi József, br. Orczy József), Borbála jótevői (Bónis László, Ibrányi Farkas, Szathmári József, Thuránszky László, Patai József stb.) megkapják a magukét a kor alkalmi költészetének modorában, telve megalázkodó, felköszöntőszerű magasztalással.

Már sajátosabban az ő vonása munkáinak ajánlása egy vagy több nagyúrnak, megint visszataszító megalázkodással. »Örökös tiszteletem mellett lévén mindhalálig Nagyságtoknak leg-méltatlanabb szolgálójok Molnár Borbára« — olvassuk a gróf Bethlen Lászlóhoz és br. Bornemisza Józsefhez intézett ajánlásban. *(Barátsági Vetélkedés.)*

Molnár Borbáláról életírói hibás adatokat is hoztak forgalomba.[2] Nem tekintem feladatomnak, hogy mind kijavítsam, némelyek különben már dolgozatom alapján is kijavíthatók.

[1] *Molnár Borbála munkái* II: 165. Csokonai: *A lélek halhatatlansága.* II.

[2] Kulini Nagy Benő és Sárváry Elek: *Magyar hölgyek életrajza.* 1861. — Őket követi Endrődi Sándor: *Magyar hölgyek életrajzai.* 1885.

Láttuk, hogy atyja nem református pap volt, hogy anyja első kérőjéhez erőszakolta, nem áll tehát, hogy ettől sikerült megszabadulnia. Mesének bizonyul az is, a mi Szinnyeiben is olvasható, hogy atyja azért nem taníttatta meg írni, hogy szerelmes leveleket ne írjon. Ugyanis ő maga azt írja Újfalvi Krisztinának, hogy 17 éves korában kezdett verselni, fájdalmát orvoslandó, midőn mardosta szívét a kéntelen szerelem. Azonban verseit nem tudta leírni, mert atyja elégnek tartá, ha olvasni tud, arra nincs szüksége egy leánynak,

> Hogy részesse légyen ollyan Böltsességnek.
> Mely tulajdona csak Férjfi tehetségnek.[1]

Férje nem 1791-ben halt meg, hanem 1793 elején, még pedig mértékletlenség következtében.[2]

De ezek csak csekélységek. Jellemzőbb az, hogy a mit költészetéről írtak, igen csekély kivétellel teljesen értéktelen. A kortársak agyondicsérték mint első nőköltőnket, noha tulajdonkép voltak előzői. De az egy teljes századdal megelőző Petrőczy Kata Szidónia kéziratban maradt verseit nem sokan ismerhették. Borbálánk egyik verses levelező társa, a debreczeni kollégiumban, nem a költők, hanem a tudósok közé számítja.[3] Nem sokan ismerhették »ékesen verselő Eszterházy Annát« sem, a kiről Gvadányi e szavain kívül semmit sem tudok.[4] Ki nem nyomtatott verseinek kézirata talán valamely családi levéltárban lappang. Érdemes volna utána nézni. Ilyen módon csakugyan Borbálánk az első, a kinek verseit mindenki olvashatta nyomtatásban.

De vajjon egyedül csak ezért magasztalták-e? Közpályán szereplő nőnél az ember kísértetbe jut azt hinni, hogy talán mindaz a hódolat nem pusztán a tehetségnek szól. Úgy látszik, itt nem ez történt. Azt ugyan még lehetne szerénységnek venni, a mit önmagáról ír, hogy a természettől kevés jókat vett és nagy szépséggel nem bír,[5] azonban Csizi sem nyilatkozik róla udvariasabban.[6] Azt kell tehát hinnünk, hogy valóban az első nőköltőt magasztalták benne. Viszont azonban akadtak, a kik épen ezért szidták. 1793-ban panaszkodik, hogy Sátoraljaújhelyben némelyek gyalázzák a munkáját csak azért, mert az asszonynak nem illik bölcselkedni.[7]

Ez persze épen úgy nem kritikai szempont, mint az ellenkező. Ugyanez évben panaszkodik arról is, hogy Batsányi János,

[1] *Barátsági Vetélkedés*, 154. l.
[2] *Munkái* III : 61, 93. IV : 107. l.
[3] *Molnár Borbála munkái*. III : 89.
[4] Gvadányi : *Idötöltés*, 189.
[5] *Munkái* III : 95, 173.
[6] *Csizi István verses levelezései*, előszó.
[7] *Munkái* III : 95, 106.

a nagyrangú úr (!) megvetette az ő porban heverő csekélységét s az elvállalt correcturát abba hagyván, nevetségessé tette munkáját. Ő ugyan csak B-nyi J.-t ír, de hogy kiről van szó, az kétségtelen a megelőző levél címéből: »B. J. akkor, midőn a' Magyar Museumát ajándékban nekem küldötte« — és első sorából: »Mit látok B-nyi küldi ez ujságot«.[1] Hogy mért tette azt, a miről Borbála panaszkodik, idézett szavai alapján nem tudjuk határozottan megmondani. Ő büszke nagy urat lát benne, a mi nem volt; mi inkább az eszes kritikusra gondolunk. Ez nyilatkozik meg Kazinczyban is. Igaz, hogy az *Erdélyi Levelek*ben ő is kifejezi hódolatát földije iránt, »kit korunk asszonyírói közt mindig megkülönböztetéssel fog nevezni literaturánk« (81. l.), de magánleveleiben nem udvariaskodik, hanem ítél. Beregszászi sopánkodik — írja 1815-ben — hogy a nyelv nem olyan, mint Molnár Borbála, Varjas és Gyöngyösi János verseiben. 1816-ban pedig: Beregszászi ízlése elvásott Molnár Borbála verseiben, Varjas tréfáiban és a leoninusban. — Ez tehát ismétlése az előbbinek, mert a leoninus Gyöngyösi Jánost jelenti. Tudni kell azonban, hogy ez a nyilatkozat jóval a magasztalások áradata után és elismerő ítéletével egy időben kelt. De így is egyetlen, legalább az én tudomásom szerint, a melynek a kortársak ítéleteiben kritikai értéke van, sőt majdnem még az utókort hozzászámítva is. Mert ez is csaknem oly alacsony fokon áll. Nem mintha a kortársak szertelen magasztalását visszhangoznák, hiszen azt nem ismerik, hanem mert dilettansok írnak róla, a kik munkáit nem is ismerve dicsérik, ilyen vagy olyan okból. A ki pl. Zemplénben ír róla, hogy bírálhatná az a megye szülöttjét! A ki nők életrajzát gyűjti össze — és ilyen nem egy van — mindnyáját kötelességének tartja dicsérni. Valóságos kivétel, hogy Fáy Andrásnak, tehát véletlenül szintén földijének, egy regényében, mely 1801-ben játszik, egy nevetségesnek rajzolt fiatalemberről gúnyosan említik, hogy »már Molnár Borbálával is levelez versekben.[2]« E mellé jóformán még csak azt állíthatjuk, hogy Pintér Jenő ugyan nem tárgyalja behatóan, de kevésrebecsülését érezteti.

Mit tartsunk már most költészetéről? Hogy verset írni lehet tehetség nélkül is, avval nem mondok újat; ifjak és idősebbek, jelen és múlt idő nyujtanak rá bizonyítékot. Ha azt akarjuk, hogy Molnár Borbála emelkedjék szemünkben, olvassuk a Bethlen Kata verses életrajzát Bod Pétertől, vagy Apor Péter ezrekre menő verseit, a melyekbe unalmában átírta prózai munkáját.[4] Azt bizonyosan megtanuljuk belőlük, hogy ezekhez képest Molnár Borbála költő. Az volt-e valóban?

[1] U. o. 79, 67.
[2] Fáy András: *Jávor orvos*, 1855. I: 208.
[3] Bod: *Tiszla fényes drága bibor*. 1762.
[4] *Apor Péter verses művei és levelei*. Szerkesztette Szádeczky Lajos. 1903.

Az epikára nem mutat tehetséget, jellemzése és szerkesztése gyarló. Elmélkedő vagy oktató költészete rendesen alantjáró, lapos, de néha a tárgy eléggé lelkesíti ahhoz, hogy egy megragadóbb, tisztább hangot hallasson. Ilyenformán van a lírával is, valamint helyenként egy leírás is sikerül neki. Nyelve csak ritkán költői, ellenben igen gyakran terjengős, bőbeszédű. Rímelése kora mértékével mérve elfogadható, bár a *rímkovács*ra emlékeztető leveled — le veled, kötel ez — kötelez, vetni szemet — csak gaz szemet-féle rímekben akkor is csak a közönség egy része látott nagy költőiséget. Szemere és Kölcsey már Molnár Borbála életében kigúnyolták, kétszeresen is. *(Felelet a Mondolatra.* 1815.) De ezt nem tekintve, verselő technikája fejlett ; az alexandrinen kívül jól írja a könnyed, dalszerű formákat is és a leoninust, ezt a korcs, de nehéz formát, könnyen és hibátlanul használja. Ha mindezeket összefoglaljuk, nem mondhatjuk, hogy erre mindenki képes. Némi költői tehetséget tehát nem tagadhatunk meg tőle ; a rossz költő is költő, de más nevet nem is érdemel az, a ki 800—900 lapnyi verset nyomtatott ki, tehát legalább is kétszer annyit, mint Kölcsey és Berzsenyi versei együttvéve, és ebben csak olyan csekély arányban van, a mi ér valamit.

Általános szabály, hogy az ilyen írók nem tartoznak bele az irodalom történetébe, de ez a szabály ismer kivételeket. Irodalmunk legrégibb korából minden verses terméket válogatás nélkül összegyűjtünk. De későbbi korban is foglalkozni kell azzal, a ki tehetségét felülmúló hatást gyakorolt. Ilyen pl. Dugonics a magyar regény és dráma gyermekkorában, nagy buzgalmával, vagy Lisznyay Kálmán a tájszólással és egyéb népiességgel. Pedig ezek csak olyan Molnár Borbála-szabású költők.[1] Hozzájuk hasonlóan ez is talált követőkre. Fábián Julianna maga vallja, hogy az ő babérai nem hagyták nyugodni, és ez valószínűleg nem az egyetlen hatása, ki kell terjeszteni másokra is, pl. a Göcseji Helikon tagjaira. A magyar költészet azonban semmi hasznát se látta annak, hogy tehetségtelen dilettans asszonyok verses leveleket meg üdvözlő verseket írtak. Mindamellett az irodalomtörténet kénytelen erről is, mint egyéb irodalmi áramlatról vagy divatról, tudomást venni.

De Borbálánk egyéb czímen is kopogtat az irodalomtörténet ajtaján. Ő egyik legjobb példája annak, mennyire tévedhetnek a kortársak, mennyire hibás lehet az ítéletük. Magában ugyan az a tény, hogy nagy költőt láttak benne, nem nagyobb képtelenség, mint pl. hogy a Budapesti Hiradó Jámbor Pált Petőfinél nagyobb költőnek hirdette. (1847). Csakhogy ez a közvélemény nyel sokkal inkább ellenkezett, mint megegyezett, ellenben Borbálával szemben az egész közvélemény tévedett vagy egy negyed-

[1] Ez az állítás a szerző egyéni véleménye. Az irodalmi köztudat — úgy vélem, helyesen — másként ítél. *Szerk.*

századig.[1] Ezt hirdesse az ő neve első sorban az irodalomtörténetben.

Tartozik-e még ez neki ezenkívül valamivel? Két nagy epikus munkájának forrását kikutatni nem tartanám elveszett fáradságnak.

Gróf Gvadányi József (1725—1801) az ismeretlenek után egy nagyon ismert név. Viselője nem szorult arra, hogy itt egész költészetét méltassuk. Ebben különbözik a többiektől. Csak a verses levelezést tekintve, engem leginkább az ő nagy szeretete a költészet iránt ragad meg. A mint valaki verssel keresi fel, rögtön megindul az ismeretség, sőt Molnár Borbálával szemben ő a kezdő s örül, hogy az folytatja. Mihelyt erről van szó, megszűnik előtte a rangkülönbség is. A komáromi csizmadia felesége, a ki főkötőket varr menyasszonyoknak; az újhelyi szegény özvegy asszony, a ki szintén varrással is keresi kenyerét; a miskolczi iskolásfiú, a ki mellett még az se szól, a mi a két asszony mellett, t. i. a nemesség, mindezek elég messze állhattak a XVIII. században egy gróf-generálistól. Hiszen még Csizi őrnagy is annyira érzi a különbséget, hogy mikor Gvadányi régi barátjának nevezi, nem meri viszonozni, más czím illeti meg őt:

Valóban kegyessen énekled Nótádat,
Barátodnak valván régi hív szolgádat.[2]

És Gvadányi, a ki feleségét mint »grófném«-at szokta említeni, tehát tart a rangjára, verselő barátainak ő maga fejtegeti, nem egyszer, hanem többször, hogy a grófokban nem kell felsőbbrendű lényeket látni, hiszen ez a rang magában még nem érdem.[3] Hogy a költészetnek ez a nagy szeretete csak időtöltés, csak játék, egy ráérő öreg ember szórakozása? Legyen. Nekem még így is rokonszenves, hiszen bor, kártya, pipa, czigány, agár akkor is volt.

A ki ezt a verses levelezést elolvassa, nem sok költői élvezetben részesül. Nincs abban sok czifra poétai szépség — mondja Petőfi a Gvadányi költészetéről és mondhatná még inkább a többiekről, de a költészet hiányáért kárpótol a szeretetreméltó, lelkes és mindig vígságra hajló öreg poéta.

Aztán azt is gondolom, hogy egy mulasztást pótoltam vele; hogy olyan terjedelmes életrajzban, mint a Széchyé, kár volt az egész verses levelezést néhány szóval intézni el, Donitsnak még csak a nevét se említve meg.[4] Hiszen a magyar lovas generális arczképéhez ez a működése is járul néhány vonzó vonással.

Szigetvári Iván.

[1] Ez túlzás. Hogy nem az *egész* közvélemény tévedt, arra nem is kell egyéb bizonyíték — pedig van — mint Batsányinak, Kazinczynak, Szemerének és Kölcseynek elítélő véleménye, a melyeket magát a szerző említ föntebb. *Szerk.*

[2] Gvadányi: *Időtöltés*, 126. l.

[3] U. o. 183. 215. Másutt is.

[4] Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József.* 1894.